

AVRUPA BİRLİĞİ HUKUK DÜZENİNDEKİ İNSAN HAKLARI ANLAYIŞINA AVRUPA BİRLİĞİ TEMEL HAKLAR ŞARTI'NIN GETİRDİKLERİ

Hakan TAŞDEMİR*

Arif BAĞBAŞLIOĞLU**

Öz:

Avrupa Birliği (AB) Temel Haklar Şartı, Avrupa Toplulukları'nın kuruluş yıllarından itibaren, temel haklar ile ilgili var olan düzenleme eksikliğini tamamlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı yayımlanmadan önceki dönemde konu ile ilgili olarak oluşan Avrupa Topluluğu Adalet Divanı'nın (ATAD) içtihadı ve Birlik organlarının konu ile ilgili faaliyetleri ele alınmıştır. Çalışmada, Temel Haklar Şartı'nın hazırlanışı, kapsamı ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ile ilişkisi hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmanın temel amacı, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın hukuki niteliğinin 13 Aralık 2007'de imzalanan Reform Antlaşması ışığında, Birlik hukukundaki yerinin netleştirilmesi ve bu Şart'ın Avrupa Birliği hukuk düzenindeki insan hakları anlayışına getireceklerinin değerlendirilmesidir. Burada, Reform Antlaşması'nda Şart'a sadece atıfta bulunulmasının, Şart'ın hukuki olarak bağlayıcılık kazanması yönünde, olumsuz önemli bir değişikliğe yer vermeyeceği ifade edilebilir. Bu değerlendirme yapılırken sonuç bölümünde, Şart'ın hukuki niteliğinin netleşmesi ile AB vatandaşlığı kavramı arasındaki bağlantıya da değinilmiştir. Sonuç bölümünde, yapılan inceleme ve çalışmalar, genel olarak değerlendirilmiş ve çıkarımlar yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: AB Temel Haklar Şartı, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı, AB hukuk düzeninde temel haklar anlayışı, Reform Antlaşması.

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, haktas@gazi.edu.tr

** Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, abagbaslioglu@yahoo.com

THE CONTRIBUTIONS OF THE CHARTER OF FUNDAMENTAL RIGHTS OF THE EUROPEAN UNION TO THE HUMAN RIGHTS CONCEPT IN EUROPEAN UNION LAW SYSTEM

Abstract:

Since the foundation of the European Communities, the Charter of Fundamental Rights of the EU has been important in terms of fulfilling the inadequacies at the regulations related to fundamental rights. In the article, the jurisprudence of the European Court of Justice and the acts of the EU institutions upon the subject before the Charter of Fundamental Rights of the EU was published is researched. In the article, information is provided about preparing the Charter of Fundamental Rights, its scope and its relation with European Convention on Human Rights.

In the light of the Reform Treaty signed in 13 December 2007 about the legal aspect of the Charter of Fundamental Rights of the EU, the main objective of our article is to make the position of the Charter in the Union law clear and to evaluate what this Charter will bring to the concept of human rights in EU law. Due to the fact that only a reference is made to the Charter in the Reform Treaty, we can say that no important negative change will occur in terms of Charter's binding character.

Keywords: The Charter of Fundamental Rights of the EU, The Court of Justice of the European Communities, the concept of fundamental rights in EU law, Reform Treaty.

GİRİŞ

Avrupa Toplulukları'nın Kurucu Antlaşmaları olan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu Antlaşması, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Antlaşması ve Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması'nda, insan haklarının korunmasına yönelik bir temel haklar metni bulunmamaktadır.¹ Bu düzenleme eksikliğinin sebebi olarak, o dönemde bu antlaşmalara taraf olan devletlerin, insan haklarının ulusal yargı mercilerince korunması fikrinden hareket etmeleri gösterilebilir (Döner, 2003: 954).

Avrupa Toplulukları'nın kuruluş yıllarından itibaren, temel haklar ile ilgili var olan düzenleme eksikliği nedeniyle, Topluluk kurumlarının, sahip oldukları geniş yetkileri kullanırken bireylerin temel haklarını ihlâl edebileceği endişesi doğmuştur. Bu endişe, temel insan hakları konusunda Toplulukların tâbi olacağı açık ve net kurallar getirilmesi yönünde görüşlerin ifade edilmesine neden olmuştur (Döner, 2003: 953).

Topluluk düzenlemelerinin ekonomik alana ilişkin olması ve yetki kullanımının temel hakları ihlâl etme olasılığının söz konusu olması sebebiyle, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (ATAD) 1960'lı yılların sonundan itibaren artan içtihatlarıyla temel hak ve özgürlükleri yargısal koruma altına almıştır (Karakaş, 2005: 292). Ancak şunu ifade etmek gerekir ki; temel hak ve özgürlüklerin korunması, Avrupa Birliği'nin (AB)

gündemindeki yerini her zaman korumuştur. Temel hak ve özgürlüklerin korunmasında normatif bir düzenleme getirmek, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne (AİHS) katılmak², ATAD'ın içtihatlarıyla oluşturduğu koruma sisteminin devam etmesi gibi seçenekler, tartışma konularını oluşturmuştur. Gerçekten de AB'nin yetkili organlarınca yapılan işlemlerin doğrudan uygulanması ve ulusal normlara üstünlüğü, bireylerin haklarının nasıl korunacağı tartışmalarını ortaya çıkarmıştır.

Bu tartışmalar, 3-4 Haziran 1999 tarihlerinde gerçekleştirilen Köln Zirvesi'nde AB tarihinde ilk kez toplanması öngörülen Konvansiyon'un bir temel haklar şartı hazırlaması kararının alınması ile yeni bir boyut kazanmıştır. Federal Almanya eski Cumhurbaşkanı ve Anayasa Mahkemesi Başkanı Roman Herzog başkanlığındaki Konvansiyon'un hazırladığı taslak, 13-14 Ekim 2000 tarihinde gerçekleştirilen Biarritz Zirvesi'nde oybirliği ile kabul edilmiştir. Bunun üzerine, Temel Haklar Şartı 7-8 Aralık 2000'de gerçekleştirilen Nice Zirvesi'nde resmi bir belge haline gelmiştir. Ancak burada, Şart'ın kurucu antlaşmalara dâhil edilmesi ya da bir antlaşma maddesinde Şart'a atıfta bulunulması önerileri kabul edilmemiştir. Şart Konsey, Komisyon ve Avrupa Parlamentosu tarafından bir bildiri olarak kabul edilmiştir (Ortega, 2005: 365).

Temel Haklar Şartı'nın hazırlanmasını sağlayan belki de en önemli etken, ekonomik bütünleşmenin ötesine geçme girişiminde bulunan AB'nin siyasi hedefleri doğrultusunda Avrupa vatandaşlarının iktidarla ilişkilerinde doğrudan dayanabilecekleri bir hak ve özgürlük belgesine duyduğu ihtiyaçtır. AB müktesebatının bir parçası olan Temel Haklar Şartı, temel hak ve özgürlüklerde AB'nin vardığı noktayı netleştirmektedir.

Bu çalışmanın birinci bölümünde, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı yayımlanmadan önceki dönemde konuyla ilgili olarak oluşan ATAD'ın içtihadı ve Birlik organlarının konuyla ilgili faaliyetleri ele alınacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde Temel Haklar Şartı'nın hazırlanışı, kapsamı ve AİHS ile ilişkisi konusunda bilgi verilecektir. Bu bölümde ayrıca Şart'ın, AB hukukuna getireceği etkiler, değerlendirilecektir.

Çalışmanın temel amacı, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın hukuki niteliğinin Ekim 2007'de imzalanan Reform Antlaşması ışığında, Birlik hukukundaki yerinin netleştirilmesi ve bu Şart'ın Avrupa Birliği hukuk düzenindeki insan hakları anlayışına getireceklerinin değerlendirilmesidir. Bu değerlendirme yapılırken sonuç bölümünde, Şart'ın hukuki niteliğinin netleşmesi ile AB vatandaşlığı kavramı arasındaki bağlantıya da değinilecektir.

D) AB TEMEL HAKLAR ŞARTI ÖNCESİ BİRLİK HUKUKUNDA TEMEL HAKLAR

A) ATAD'ın Temel Hakların Korunması Konusundaki İçtihadı

Birlik hukukundaki temel hakların ve özgürlüklerin korunması sorunu ile ilgili düzenleme eksikliği, diğer birçok konuda olduğu gibi ATAD içtihatlarıyla

doldurulmaya çalışılmıştır. ATAD 1969 yılına kadar kurucu antlaşmalardaki boşluklar nedeniyle insan hakları konusunu kendi yetki alanı içerisinde değerlendirmemiştir (Bojkov, 2004: 336). Yargılama yetkisini Maastricht Antlaşması'nın 220. maddesinden (eski 164. madde) alan ATAD, bu antlaşmaların içeriği gereği, çalışmamızın giriş bölümünde ifade edildiği gibi, iç pazarla ilgili hakları tanımıştır. ATAD iç pazarın işleyebilmesi için bu hakların varlığını gerekli gördüğü için bunları tanımıştır. Ancak temel haklarla ilgili kurucu antlaşmalarda açık bir hükmün bulunmaması, ATAD'ın Stork ve Nold I davalarında kendisini bu alanda yetkili görmediğini ifade eden kararlar almasına gerekçe oluşturmuştur (Dağcı, 2000).

Ancak Stork ve Nold I kararlarının alınmasından on yıl sonra alınan Stauder kararında, ATAD'ın daha önceki tutumu değişmiştir. Stauder kararında, ATAD, Topluluk hukuku genel prensiplerinin temel hakları da içerdiğini kabul etmiştir. Bu nedenle, Stauder kararı temel hakların Topluluk hukukundaki dayanağını açıklaması bakımından önemli bir karardır. Şahsi bilgilerin gizli tutulmasıyla ilgili olan 1969 tarihli bu davaya konu olan Topluluk işlemi ise, Komisyon'un aldığı bir karardır. Bu Komisyon kararı, sosyal yardımlardan yararlanan kişilerin kendi adlarına düzenlenmiş belgeyi göstermeleri karşılığında ucuz tereyağı alabileceklerini öngörmektedir. Davacı Stauder, böyle bir belgeyle kimliğini açıklamak zorunda bırakılmasının küçültücü ve ayrımcı nitelikte olduğunu ve Komisyon'un kararının Federal Almanya Anayasası'nda korunan insan onuru ve eşitlik ilkelerine aykırı olduğunu ileri sürmüştür (Tekinalp ve Tekinalp, 2000: 755).

ATAD bu davada, Maastricht Antlaşması'nın 220. maddesi ile kendisine verilen kurucu antlaşmalarının yorumunda hukuka uyulmasını sağlamak şeklindeki yetkiye dayanarak, ilk önce Topluluk hukukunun sadece antlaşmalar ve Topluluk yasama işlemlerinden ibaret olmadığını, bunların yanında yazılı olmayan hukukun genel ilkelerinin de Topluluk hukukunun kaynakları arasında bulunduğunu tespit etmiştir (Bojkov, 2004: 339). ATAD bu tespiti yaptıktan sonra, "Topluluk hukuk düzeninin genel ilkeleri içinde bireylerin temel haklarının da bulunduğunu ve bunları Mahkeme'nin korumak zorunda olduğunu belirtmiştir (Döner, 2003: 955).

ATAD Stauder kararıyla başlayan temel haklara ilişkin yaklaşımını, daha sonraki içtihatlarıyla da güçlendirmiştir. ATAD "Internationale Handelsgesellschaft" davasındaki kararıyla ulusal anayasalardaki temel haklar koruma sistemlerine atıfta bulunarak, Topluluğa özgü temel haklar korumasıyla üye devletlerin ortak anayasal gelenekleri arasında bir bağlantı kurmuştur (Çavuşoğlu, 1994: 156-157). Bu kararla birlikte ATAD, Topluluğun yapı ve amaçlarını göz önünde bulundurarak, temel hakların korunmasında üye devletlerin müşterek anayasal geleneklerinden yararlanmaya başlamıştır (Döner, 2003: 955).

ATAD'ın temel hakların korunması konusundaki içtihatlarının gelişiminin diğer bir aşaması, insan hakları ile ilgili uluslararası antlaşmalar ile Topluluklar temel haklar koruması arasında bir bağlantı kurulması olmuştur. ATAD'ın 14 Mayıs 1974 tarihli

Nold II davasına ilişkin kararı, bu konudaki ilk karardır. Bu kararda, AİHS'ye açık bir atıf olmasa bile, üye devletlerin taraf oldukları insan haklarının korunmasına ilişkin uluslararası antlaşmaların da temel haklar korunmasında dikkate alınması gerektiği ifade edilmiştir. Böylece, Topluluk temel hakları koruması ile AİHS arasında bir bağlantı kurulmuştur (Çavuşoğlu, 1994: 157-158).

ATAD'ın AİHS'ye ilk doğrudan atfı ise, Rutili davasında aldığı kararla olmuştur. Bu kararda, ATAD, AİHS'nin 8, 9, 10, 11. maddeleri ile 4 numaralı Protokolü'ne açıkça atıfta bulunarak, demokratik bir toplumda kamu güvenliği sebebiyle getirilebilecek sınırlamaların AİHS ve Protokol'ün ilgili maddelerinde belirlenen ilkeleri aşamayacağını karara bağlamıştır (Döner, 2003: 956).

Sonuç olarak, bu çalışmanın çerçevesini aşmadan şu husus ifade edilebilir: Birlik, kurucu antlaşmalarında bir temel haklar kataloğuna yer vermese de, saygı gösterilmesini sağlamak zorunda olduğu hukukun genel ilkelerinin ayrılmaz parçası olarak kendine özgü olan bir temel haklar koruma sistemine sahiptir. Birlik, temel hakların korunmasında üye devletlerin müşterek anayasal gelenekleri ile başta AİHS olmak üzere insan hakları ile ilgili uluslararası antlaşmaların kaynaklık edeceği sonucuna varmıştır. ATAD temel haklara ilişkin kararlarının birçoğunda bu doğrultuda hareket etmiştir.

B) Birlik Organlarının Temel Haklara İlişkin Faaliyetleri

AB'nin siyasi organları da ATAD'ın geliştirmiş olduğu temel haklar içtihadının yanında Birlik düzeyinde temel hakların korunmasını destekleyecek girişimlerde bulunmuşlardır. Bu anlamdaki ilk girişim, 5 Nisan 1977'de Avrupa Topluluğu Konseyi, Parlamentosu ve Komisyonu'nun bir ortak bildiri ile, temel haklara saygı duymaya verdikleri önemin altını çizmeleri ile kendi yetkilerini kullanırken ve Topluluğun amaçlarını takip ederken bu haklara uygun davrandıklarını ve davranacaklarını açıklamalarıdır (Tekinalp ve Tekinalp, 2000: 747-748). Bu bildiri, hukuki olarak bağlayıcı olmamakla beraber, Birlik siyasi kurumlarının temel haklar konusundaki ortak anlayışını yansıtmaları bakımından siyasi ve moral gücü olan bir metindir.³

Birlik organlarının temel haklar konusundaki diğer bir faaliyeti ise, Bakanlar Konseyi'nin 8 Nisan 1978 tarihinde "Demokrasi Hakkında Kopenhag Açıklaması"nı yayınlamasıdır. Ayrıca Konsey, 20 Haziran 1983 tarihinde bir bildiri yayınlamıştır. Bildirge'de, üye devletlerin anayasaları ve yasaları ile AİHS ve Avrupa Sosyal Şartı'na (ASŞ) atıfta bulunarak, temel haklar, özgürlük, eşitlik ve sosyal adalete dayanan demokrasi anlayışının geliştirilmesi konusunda siyasi hedefler belirtilmiştir (Dağcı, 2000).

Avrupa Parlamentosu, 14 Şubat 1984 tarihinde Avrupa Birliği anayasa taslağını hazırlamıştır. Bu taslağın hem önsözünde, hem de 4. maddesinde temel hak korumasına ilişkin düzenlemeler yer almaktadır (Döner, 2003: 957). Bu taslakta dikkatleri çeken

önemli diğer bir gelişme ise, Birliğin beş yıllık bir dönem sonunda AİHS, ASS, BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ve BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'ne taraf olmasının ön görülmüş olmasıdır. Taslağa göre, Birlik bu beş yıllık süre içerisinde kendi temel hak ve özgürlükler bildirgesini de hazırlamak zorundadır. Bu nedenle Avrupa Parlamentosu tam beş yıl sonra, 12 Nisan 1989 tarihinde Temel Haklar ve Özgürlükler Bildirgesi'ni yayımlamıştır. Bu metin klasik hak ve özgürlüklerin yanında ekonomik ve sosyal hak ve özgürlükleri de kapsamaktadır (Tekinalp ve Tekinalp, 2000: 749-750).

Birlik boyutunda temel haklar açısından atıfta bulunulabilecek belgelerden birisi de 9 Aralık 1989'da Avrupa Konseyi'nde İngiltere hariç o dönem Birliğe üye olan ülkeler tarafından kabul edilen "İşçilerin Temel Sosyal Haklarına İlişkin Topluluk Şartı"dır (Dağcı, 2000). Ancak söz konusu şart, kurucu antlaşmalara entegre edilemediğinden bireyler için hak ve yükümlülükler doğurmamaktadır. Bununla birlikte uygulamada bu belge, AB'nin sosyal boyutunun daha iyi kavranması için bir referans işlevi görmektedir.

Birlik organlarının temel haklar ile ilgili faaliyetleri çerçevesinde, Avrupa Tek Senedi'ni de unutmamak gerekmektedir. Avrupa Siyasi İşbirliğine yönelik düzenlemeler içeren metinde, üye devletlerin kendi anayasaları ve yasaları ile AİHS ve ASS'de tanınan temel haklar, özellikle özgürlük, eşitlik ve sosyal adalete dayanan demokrasi anlayışını geliştirmede kararlı oldukları ifade edilmiştir.

Birlik organlarının insan haklarının korunmasına yönelik ilerleme yönünde gerçekleştirdikleri önemli bir diğer adım ise, 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması'dır. Antlaşma'nın F maddesinin 2. fıkrasıyla AİHS'de güvence altına alınan temel haklar ile Birliğin genel hukuk ilkelerinden olan üye devletlerin ortak anayasal geleneklerinden kaynaklanan temel haklara bağlılık, Birliğe bir yükümlülük olarak yüklenmiştir. Bu hükümlerle, ATAD'ın içtihatlarıyla ortaya çıkan durum yazılı bir metinde tespit edilmiştir. Bu Antlaşma ile Birlik düzeyinde ATAD lehine temel haklar konusunda pozitif bir dayanak oluşturulmuştur (Eriksen, 2003: 355).

1997'de imzalanan Amsterdam Antlaşması ile Maastricht Antlaşması'nın F maddesi 6. madde olarak değiştirilirken, içeriği de zenginleştirilmiştir. Antlaşma'nın 7. maddesi ile insan haklarını ağır şekilde ve sürekli ihlal eden üye devletlere karşı uygulanacak yaptırım mekanizması öngörülmüştür.

Sonuç olarak, temel hak ve özgürlüklerin Birlik düzeyinde korunması ve geliştirilmesi konusunda, ATAD'ın içtihatlarının yanı sıra Birlik organlarının ve özellikle Avrupa Parlamentosu'nun gayretleri unutulmamalıdır.

II) TEMEL HAKLAR ŞARTI'NIN GETİRDİKLERİ

A) Temel Haklar Şartı'nın Kabulünde Uygulanan Usul ve Süreç

3-4 Haziran 1999'da Köln'de toplanan Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi, Topluluk boyutundaki temel hak ve özgürlükler ile ilgili

tartışmalara ışık tutacak önemli bir karara imza atmıştır. Köln Zirvesi'nde Avrupa Konseyi, temel hakların korunması prensibinin AB'yi kuran prensiplerden birisi olduğunu ifade ederek temel hakların korunmasının Birliğin hukukiliği için vazgeçilmez bir gereklilik olduğunu vurgulamaktadır (Eriksen, 2003: 354).

15-16 Ekim 1999'da Tampere/Finlandiya'daki Avrupa Konseyi Zirvesi'nde, Temel Haklar Şartı'nın hazırlanması hususunda işleyecek sürece yönelik açıklamalar getirilmiş ve Şart'ın hazırlanması için bir Komite oluşturulmuştur.

Komite, 17 Kasım 1999 tarihinde Federal Almanya'nın Eski Cumhurbaşkanı ve Alman Anayasa Mahkemesi Başkanı Roman Herzog başkanlığında çalışmalarına başlamıştır. 1 Şubat 2000'de yapılan toplantıda Komite'nin ismi Konvansiyon olarak değiştirilmiştir. Bu durum o zamana kadar Şart'ın oluşumu hakkında Avrupa Parlamentosu'nu büyük ölçüde devre dışı bırakan ve kamu temsilini kabul etmeyen yaklaşımın terk edildiği şeklinde yorumlanabilir (Arsava, 2004: 4).

Konvansiyon kavramı eski Amerikan, Fransız ve Alman anayasalarında kullanılan ve anayasa yapımını çağrıştıran bir yöntem olduğu için Konvansiyon üyeleri tarafından tarihi bir anlam yüklenerek kullanılmıştır (Arsava, 2004: 5). Konvansiyon yönteminin anayasa taslağı hazırlanması için kullanılan bir yöntem olduğunu hatırlarsak Şart'ın hazırlanmasındaki sorumlu üyelerin Şart'ı anayasanın bir parçası olarak görmek istedikleri sonucuna ulaşabiliriz.

62 kişiden oluşan geçici nitelikteki Konvansiyon, üye ülkelerin devlet ve hükümet başkanlarının 15, AB Komisyonu'nun 1, Avrupa Parlamentosu'nun 16 ve her üye ülkenin ulusal parlamentolarının 2'ser temsilcisinden oluşmaktadır. Görüldüğü gibi, Konvansiyon halkın iradesinin yansıtılması anlamında ağırlıklı olarak Avrupa Parlamentosu ve üye ülkelerin parlamento temsilcilerinden oluşmaktadır. Konvansiyon'da anılan temsilcilerin yanı sıra gözlemci olarak, ATAD tarafından atanan iki temsilci ve biri Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nden (AİHM) olmak üzere Avrupa Konseyi'nden iki temsilci bulunmaktadır. Konvansiyon'la Ekonomik ve Sosyal Komite, Bölgeler Komitesi ve Ombudsman istişare içerisinde bulunmuş; ayrıca görüşlerinden yararlanmak için sosyal gruplar ve uzmanlar da Konvansiyon çalışmalarına katılmıştır (Taşdemir ve Demir, 2002: 92-93).

Konvansiyon yönteminin benimsenmesiyle, Avrupa bütünleşmesi tarihinde ilk kez yeni ve farklı bir yöntem uygulanmış oldu. Bu yöntem ile devlet ve hükümet başkanları kapalı kapılar ardında karar almamış, üyelerinin çoğunluğu AB yurttaşlarınca doğrudan seçilen milletvekillerinden oluşan bir heyete görev verilmiştir. Bu sayede, temel hakların hükümetler tarafından yukarıdan verilmeyip, insanların kendisinin bu hakları elde etmesinin gerekliliği düşüncesi, dikkate alınmış olmaktadır. Bunun da ötesinde, Konvansiyon hızlı ve etkin bir çalışmanın, şeffaflık ilkesi çerçevesinde de gerçekleşmesinin mümkün olduğunu göstermiştir (Bojkov, 2004: 339-340).

İlk başarılı örneğini Temel Haklar Şartı'nın hazırlanmasında gösteren Konvansiyon yöntemi, bilindiği gibi, halk oylamaları sonucunda kabul edilmeyen AB Anayasası'nın formüle edilmesinde de kullanılmıştır. Bu şekli ile Konvansiyon yöntemi bir hükümetlerarası konferans yapılmasına alternatif teşkil etmektedir. Hükümetlerarası konferansın eksiklerinden olan, şeffaf olmama, oybirliği zarureti ve parlamentoların müzakerelerdeki etkilerinin azlığı gibi hususlar bu prosedürle ortadan kalkmış olmaktadır (Ulutaş, 2005).

Sonuç olarak, Temel Haklar Şartı'nın AB üyesi devletlerinin hepsinin anayasalarında var olan temel haklara ve özgürlüklere ilişkin düzenlemelerden farkı, hazırlanışındadır. Yukarıda da ifade edildiği gibi, Şart, evrensel nitelikteki, antlaşma, sözleşme ve mahkeme içtihatları temel alınarak hazırlanmıştır. Aslında Şart'ta bulunan haklar ve özgürlükler Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi'nin sözleşmelerinde ve AİHM ile Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın içtihatlarında net bir şekilde yer almıştır. Şart, bu hak ve özgürlükleri yeni bir dille açıklamakta ve onları temel hak ve özgürlüklerin statüsüne getirmektedir.

B) Temel Haklar Şartı'nın⁴ İçeriği

Avrupa Birliği'nin vatandaşlarının temel haklarını ve onlara karşı sorumlulukları düzenleyen Temel Haklar Şartı, bir giriş bölümü ve yedi alt başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklar, onur, özgürlükler, eşitlik, dayanışma, vatandaşlık hakları, adalet ve genel hükümlerdir. Şart, giriş bölümü hariç, toplam 54 maddeden oluşmaktadır.

Şart'ın giriş bölümünde, Birliğin AB vatandaşlığı kavramını oluşturarak bir özgürlük ve güvenlik alanı oluşturduğuna dikkat çekilerek, bireyin Birlik faaliyetlerinin merkezine yerleştirdiği ifade edilmiştir. Giriş bölümünde, AB için temel teşkil eden ortak değerlerden bahsedilmiştir. Bu çerçevede, insan onuru, özgürlük, eşitlik, dayanışma, demokrasi ve hukuk devleti gibi bilinen temel değerlerin yanı sıra, Avrupa'nın kültür ve geleneklerinin çeşitliliği, üye devletlerin ulusal kimliğine saygı da AB'ye temel teşkil eden prensipler arasında değerlendirilmiştir.

Giriş bölümünde, Birliğin görev ve yetkileri ile süsidiarite ilkesine, özellikle üye devletlerin ortak anayasal geleneklerinden ve uluslararası yükümlülüklerinden doğan haklara gereğince saygı gösterdiği belirtilmiştir. Bunlara ilave olarak Birliğin, AİHS, AB ve Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen sosyal haklara ilişkin anlaşmaları ve ATAD ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihat hukukundan kaynaklanan hakları, teyit ettiği ifade edilmiştir.

Giriş bölümündeki ifadelerden Şart'ın beyan edici bir anlama sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu yargımızı biraz açarsak, çalışmamızın birinci bölümde de ifade edildiği gibi, ATAD tarafından ortaya konulan içtihatlarla garanti edilen temel hak korumasının Şart'la da benzer şekilde benimsendiğini ifade edebiliriz. Çalışmanın

birinci bölümünde de belirtildiği gibi, ATAD'ın birçok kararında, AB temel hak korumasının üye devletlerin ortak anayasal ilkelerine ve taraf oldukları insan hakları ile ilgili uluslararası anlaşmalara, özellikle de AİHS'ye dayandığı açıkça ifade edilmiştir. Ayrıca AB Antlaşması'nın 6. maddesinin 2. fıkrasında da ATAD'ın söz konusu kararları tanınarak temel haklara saygıyı, Birliğe bir yükümlülük olarak getirdiği unutulmamalıdır. Bu açılardan Şart, açıklayıcı ve beyan edici bir anlam ifade etmektedir.

Şart, incelendiğinde oldukça kapsamlı bir temel hak ve özgürlükler listesi içerdiği görülmektedir. Şart, Birlik yurttaşlarının siyasi, medeni, ekonomik ve sosyal haklarını tek bir metin içinde bir araya getirmiştir. Bu şekilde hakların bölünmezliği prensibi gerçekleşmiştir (Ulutaş, 2005). Böylece siyasi ve medeni haklar ile ekonomik ve sosyal hakların ayrı hukuki metinlerde ele alınması uygulamasına son verilmiştir. Temin edilecek haklar, Birlik vatandaşları için kabul edilen haklar istisna olmak üzere, vatandaşlık ayrımı yapılmaksızın tüm insanlar için geçerli olacaktır. Şart'ta kişisel, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan başka çağın koşullarına uygun olarak, teknoloji, tıp ve biyolojideki gelişmeler karşısında ortaya çıkan haklara da yer verilmiştir.

Şart'ın "İnsanlık Onuru" adlı birinci başlığında, insanlık onuru, yaşama hakkı, kişinin bütünlük hakkı çerçevesinde bedensel ve ruhsal dokunulmazlık hakkı, işkence veya insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezalandırma yasağı, kölelik veya zorla çalıştırılma yasağı düzenlenmiştir. Bu başlık, yaşama hakkının garantisi çerçevesinde öngörülen ölüm cezası yasağı bakımından, herhangi bir sınırlama getirmemiştir. Bu hükmün, savaş ve çok yakın savaş tehdidi durumlarında ölüm cezası yasağına istisna tanıyan AİHS'nin 6 No'lu Ek Protokolü'nden farklı olarak, bu yasağa istisna tanımadığı görülmektedir. Ayrıca yine bu başlık altında düzenlenen bedensel bütünlüğe ilişkin hükümlerde öngörülen teminatların, bio-tıp alanındaki hızlı gelişmeler nedeniyle tüketici şekilde listelenmemesi dikkat çekici bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir (Arsava, 2005: 9).

Şart'ın "Özgürlükler" başlıklı ikinci bölümünde, özgürlük ve güvenlik hakkı, özel ve aile yaşamına saygı, kişisel bilgilerin korunması, evlenme ve aile kurma hakkı, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, ifade ve haber alma özgürlüğü, toplantı düzenleme ve dernekleşme özgürlüğü, sanat ve bilim özgürlüğü, eğitim hakkı, meslek seçme özgürlüğü ve bir işte çalışma hakkı, işyeri işletme özgürlüğü, mülkiyet hakkı ve sığınma hakkı düzenlenmiştir. Bu başlığın nakil, ihraç veya suçluların iadesi durumunda korunma adlı son maddesinde, toplu ihraçlar yasaklanmış ve hiç kimsenin ölüm cezası, işkence, insanlık dışı veya alçaltıcı muameleye tabi tutulması riskinin olduğu bir ülkeye nakledilemeyeceği veya sınır dışı edilemeyeceği ifade edilmiştir. Kısaca bu bölümde, klasik hak ve özgürlüklerle birlikte meslek seçme hakkı, sanat ve bilim özgürlüğü gibi yeni haklar yanında, sınır dışı ve iade yasağına ilişkin AİHM'nin içtihatları da Şart'ta yerini almıştır (Karakaş, 2005: 295).

Bu başlık altında dikkat çekilmesi gereken nokta, Şart yayımlanmadan önceki kamuoyu tartışmalarında sosyal haklar arasında sayılan eğitim hakkına özgürlük hakları arasında yer verilmesidir. Bu düzenlemenin nedeni olarak, hakkın eğitim kurumlarına gitme özgürlüğüne indirgenmesi iradesi, gösterilmektedir (Arsava, 2005: 9). Şart'ın bu başlık altında düzenlenen önemli bir diğer düzenlemesi de üçüncü ülke vatandaşlarının çalışma koşulunun düzenlendiği 15. maddenin son fıkrasıdır. Bu madde de çalışma izni olan herkesin Birlik vatandaşlarıyla eşit şartlarda ve ücrette çalışabileceği garanti altına alınmıştır.

Şart'ın "Eşitlik" adlı üçüncü başlığında kanun önünde eşitlik, ayrımcılık yasağı, dil, din ve kültürel farklılıklara saygı, kadın-erkek eşitliği, çocuk hakları, yaşlı hakları ve özürli kişilerin topluma kazandırılması hususları düzenlenmiştir. Genellikle uluslararası sözleşmelerde ayrı düzenlenen çocuk, yaşlı ve engellilerin hakları gibi yeni kuşak haklar bu bölümde yer almaktadır. Ayrıca, bu bölümde Birliğin kültürel, dini ve dilsel çeşitliliğe saygı göstereceği hükmü ile kültürel haklara bir atf söz konusudur.

Bu başlık altında düzenlenen yaşlıların onurlu ve bağımsız yaşama hakkı ile özürli insanların topluma kazandırılmasını sağlayacak önlemlerin alınması ve bu önlemleri talep etme hakkını düzenleyen maddelerin dayanışma ile ilgili başlık altında düzenlenmemesi dikkat çekici olarak değerlendirilmektedir (Ulutaş, 2005). Şart'ın 50. maddesinde genel sınırlama kuralının ve uygulama alanının dar tanımlanması nedeniyle, bu talep hakkının detaylarının kanunla düzenlenmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Söz konusu maddelerin bu nedenle Birliğe ve üye devletlere büyük yükler getireceği varsayılmaktadır (Arsava, 2005: 10).

"Dayanışma" adlı dördüncü başlıkta sosyal haklar ile çevre hakkı ve tüketicinin korunması birlikte yer almaktadır. Bu başlık altında sosyal haklar olarak, çalışanların işte bilgi alma ve danışma hakkı, toplu iş görüşmesi ve eylem hakkı, iş bulma hizmetine erişme hakkı, haksız işten çıkarma durumunda korunma, adil ve dürüst çalışma koşulları, çocukların çalışmasının yasaklanması ve gençlerin iş yerinde korunması, aile ve meslek yaşamı, sosyal güvenlik ve sosyal yardım, sağlık hizmetleri ve genel ekonomik konularda hizmetlerden yararlanma hakkı düzenlenmiştir.

Sosyal hakların Şart teminatları kapsamına alınması son ana kadar tartışmalı kalmıştır. Şart'ta yer verilen sosyal haklar bu nedenle oldukça mütevazı ve ciddi itirazlar nedeniyle elastik bir şekilde formüle edilmeye çalışılmıştır (Ulutaş, 2005). Örneğin, İngiltere'nin itirazları dikkate alınarak, her seviyede değil, sadece uygun seviyelerde toplu sözleşme hakkı kabul edilmiştir. Bunun dışında bilgi alma ve danışma hakkının içeriği tam olarak açık değildir. Grev hakkı birçok alanda kabul edilmemiştir.

Bu noktada şu hatırlatma yapılmalıdır: Şart'ta sosyal hakların yer almasından ziyade söz konusu hakların kapsamı ve şekillendirilmesi tartışma konusu olmuştur. Bu durumun temel sebebi ise, sosyal haklar alanının o güne kadar özgürlük, eşitlik ve Birlik vatandaşları haklarına nazaran daha az somut belirlenmiş olmasıdır (Arsava,

2005: 9). Bu nedenle Şart'ta yer alan düzenlemelerin kendisinin değil, düzenlemeye ilişkin temel hak teminatının yeni olduğunu ifade edebiliriz. Bunun dışında anılan sosyal hakların temini üye devletlerin hukuk düzenlerinde yapılacak düzenlemeye bağlı kılınmıştır. Örneğin Şart'ta somut süreler belirlenmemesine rağmen ebeveynlerin doğum izinleri konusunda garanti temin edilmiştir. Somut sürelerin belirlenmesi konusundaki düzenleme konusundaki yetki ulusal yasama organına bırakılmıştır.

Şart'ın "Vatandaşlık Hakları" adlı başliğı altında Avrupa Parlamentosu seçimleri ile yerel seçimlerde oy kullanma ve aday olma hakkı, iyi yönetim hakkı, belgelere erişim hakkı, dilekçe ve Ombudsman'a başvuru hakkı, dolaşım ve ikamet özgürlüğü ile diplomatik koruma hakkı ve konsolosluk koruması hususları düzenlenmiştir. Bilindiği gibi, Birlik vatandaşlarının hakları, AB Antlaşması'nda yer alan siyasi haklardır ve bu haklardan Birlik vatandaşları yararlanır. İyi yönetim hakkı ise, sadece Birlik vatandaşlarının değil, her bireyin sahip olduğu bir hak olarak değerlendirilebilir. Ağırlıklı olarak ATAD içtihadında vatandaşlarla iyi ilişkiler kurulması çerçevesinde geliştirilen bu prensip, Şart'ta da beyan edilmiştir.

"Adalet" başlıklı yedinci bölümde, etkin yargısal koruma ve adil yargılanma, masumiyet karinesi ve savunma hakkı, suç ve cezaların kanuniliği ve orantılılığı ile aynı suçtan iki kere yargılanmama ve cezalandırılmama hakkı düzenlemektedir.

Son bölüm ise, Şart'ın uygulama ve yorumuna dair genel hükümleri içermektedir. Bu bölümün ilk maddesinde (51. madde), Şart'ın hükümlerinin, sübsidiarite ilkesine saygı doğrultusunda, Birliğin organları ve birimleri ile sadece Birlik hukukunu uygulayan üye devletlere yönelik olduğu ifade edilmektedir. Bu bakımdan, Birlik kurum ve organları ile üye devletler Birlik hukukunu uyguladıklarında Şart'ta öngörölmüş olan haklara saygı gösterecek, ilkelere uyacak ve bunların uygulanmalarını sağlayacaklardır. Bu durumda düzenlenen haklar, öncelikle Birliğin hukuki işlemlerine karşı ileri sürülebilecektir (Döner, 2003: 962).

Bu düzenlemenin üye devletlere ulusal yetkileri içinde kalan alanlar bakımından herhangi bir yükümlölük getirmediğini ifade edebiliriz. Üye devletler Birlik hukuku dışında kalan alanlarda başta anayasaları olmak üzere kendi iç hukukları ve uluslararası sözleşmeler, özellikle AİHS ile bağlıdırlar. Üye devletlerin bu madde doğrultusundaki yükümlölükleri, Birlik hukukunun uygulamaya konulmasında haklara saygı göstermek ve ilkeleri göz önüne almaktır (Karakaş, 2005: 298).

Şart'ta korunma altına alınan haklara sınırlandırmalar getirilebilme hususu, Şart'ın 52. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddede, orantılılık ilkesine bağlı olarak sınırlandırmaların sadece gerekli olmaları ve Birlik tarafından kabul edilen kamu yararı amaçlarına veya başkalarının hak ve özgürlüklerini korumaya uygun ise öngörölebileceği ifade edilmiştir. Sınırlandırmaların sınırı ölçütü olarak ise, sınırlandırmaların kanunla yapılması, ölçölü olması ve hakkın özüne saygı gösterilmesi prensipleri gösterilmiştir. Şart'ın 54. maddesinde ise, hakların kötüye kullanılması yasağı düzenlenmiştir.

Şart'ın AİHS ile ilişkisine baktığımızda, Şart'ın üç ayrı maddesinde AİHS'ye atf yapıldığı görülmektedir. İlk atf, yukarıda da detaylandırdığımız giriş bölümündeki Şart'ın beyan edici niteliğini gösteren ifadelerdir.

Şart'ta AİHS'ye yapılan ikinci atf ise, 52. maddenin 3. fıkrasındadır. Bu hükme göre, AİHS'de koruma altına alınmış olan haklarla aynı olan haklara bugüne kadar AİHM ne gibi bir anlam ve kapsam yüklemişse, Temel Haklar Şartı da aynı anlam ve kapsamı yükleyecektir. Ancak Şart'ta, Birlik hukukunun her zaman için bu haklara daha kapsamlı bir koruma sağlayabileceği de belirtilmiştir.

Şart'ta AİHS'ye yapılan üçüncü atf ise 53. maddedir. 52. maddeyi destekleyen bu madde, Şart ile sağlanan koruma düzeyinin hiçbir koşul altında uluslararası insan hakları antlaşmalarının özellikle de AİHS'nin sağlamış olduğu koruma düzeyinden daha aşağıda olamayacağını ifade etmektedir.

C) Temel Haklar Şartı'nın Bağlayıcılığı ve Reform Antlaşması'ndaki Yeri

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, Avrupa bütünleşmesi tarihinde ilk kez, Avrupa vatandaşlarının ve Avrupa'da ikamet eden kişilerin kişisel, siyasal, ekonomik ve sosyal haklarının tek bir metinde toplanmış halidir. Bu tür bir düzenleme getirmesine rağmen, yukarıda incelenen Şart'ın giriş bölümünde de belirtildiği gibi, Şart, hak ve ilkeleri gösteren bir bildirge niteliğindedir ve kurucu antlaşmaları değiştiren bir niteliğe sahip değildir. Nice Zirvesi'ne katılanların demeçleri ışığında, Şart'ın siyasi bir deklarasyon olduğunu ifade edebiliriz.

Şart'ın hukuken bağlayıcı olmasını, “Şart'ta bulunan hakların ihlâline yönelik olarak ATAD'a başvurulabileceği” olarak anlarsak, Şart'ın mevcut durumda hukuki bağlayıcılığa kavuşmamış olduğunu ifade edebiliriz. Ancak AB içtihat hukukunu yapan yargı organlarından birisi olan İlk Derece Mahkemesi'nin Şart'a atf yaptığı kararlar vardır. ATAD, İlk Derece Mahkemesi kararlarına karşı yapılan temyiz başvurularında Şart'a atfı, tarafların veya Komisyon'un iddiaları arasında yer vermekle yetinmekte ancak kendi değerlendirmelerinde herhangi bir atf yapmamaktadır (Karakaş, 2005: 299). Bu noktada AİHM'nin 11 Temmuz 2002 tarihli Goodwin kararına değinmek gerekmektedir. AİHM, evlenme ve aile kurma hakkına ilişkin olarak verilen kararda, AİHS'nin günümüzün gelişmeleri ışığında yorumlanacağı ilkesini tekrarlamıştır. Buna göre AİHM, AİHS'nin 12. maddesindeki kadın ve erkek arasındaki aile kurma hakkının, toplumsal ve bilimsel gelişmeler ışığında değişime uğradığını, Temel Haklar Şartı'nın 9. maddesinin, AİHS'nin 12. maddesinden farklı kaleme alınarak kadın ve erkek cinslerine referansın yer almadığına işaret etmiştir (Karakaş, 2005: 300). Bu doğrultuda, Şart'ın getirdiği düzenlemenin çağdaş gelişmelere daha açık olduğunu ifade edebiliriz.

Prof. Dr. Füsün Arsava, Şart'ın henüz bağlayıcı olmamasının Şart'ın içeriğinin hukuken bağlayıcılık doğurmayacağı anlamını taşımadığını ifade etmektedir. Arsava'ya göre, her halükârda ATAD, AB Antlaşması'nın 6. madde 2. fıkrası muvacehesinde Şart'ı kaynak olarak kullanabilecektir (Arsava, 2005: 9; benzer görüşler için bkz.; Ortega, 2005: 363-369 ve Eriksen, 2003: 355-357). Bu yargılara katılmak ile beraber burada kesin olarak şunu ifade edebiliriz: Şart'ın gerçek hukuki değeri ATAD tarafından ortaya konulacaktır.

Temel Haklar Şartı'nın konumu, Mayıs 2005'te Fransa'da ve Haziran 2005'te Hollanda'da yapılan halk oylamaları sonucunda kabul edilmeyen Avrupa Anayasası'nın oluşturulmasında da gündem maddelerinden biri olmuştur. Avrupa Parlamentosu, Şart'ı, Avrupa Birliği Anayasası'nın temeli olarak görmüş ve bu nedenle Birlik kurucu antlaşmalarına dâhil edilmesini talep etmiştir. Komisyon ise daha az vurgu ile de olsa benzer bir tavır almıştır (Ulutaş, 2005). Bu çerçevede Komisyon, Avrupa Parlamentosu, Ekonomik ve Sosyal Komite, Bölgeler Komitesi ve sivil toplum örgütleri çoğunlukla Şart'ın hukuken bağlayıcı olması gerektiğini kabul ederken, üye ülkeler arasında bu konuda bir uzlaşma sağlanamamıştır. Özellikle İngiltere, AB yurttaşlarının mahkemeler nezdinde Şart'ta yer alan haklara istinaden dava açabilmesini reddetmiştir (Ulutaş, 2005).

AB Temel Haklar Şartı'nın hukuksal niteliğini saptama sorunu, AB Anayasası'nın hazırlandığı Konvansiyon'da en yoğun görüşmelerin yapıldığı konular arasında yer almıştır. Şart'ın, AB Anayasası'nın ikinci bölümünde (Bölüm II) kendi başlangıç kısmı ile beraber tam metin olarak yer alması kararlaştırılmıştır. Böylece Şart, Anayasa'nın bağımsız bir bölümünü oluşturacak biçimde, metin içine girmiştir. Konvansiyon'un Şart'ın kimi maddelerinde değişiklik yaptığı da vurgulanmalıdır.

Konvansiyon Şart'ın güvence altına aldığı hakların içeriği konusunda tek bir hak dışında değişiklik yapmamıştır. Söz konusu hak, belgelere ulaşma hakkıdır. Şart'ın özgün metninde belgelere ulaşma hakkı yalnızca Avrupa Parlamentosu, Konsey ve Komisyon'un belgelerini kapsıyordu. Şart, hakkın kapsamında yer alan belgeleri, Maastricht Antlaşması'nın 255. maddesi ile uyumlu biçimde belirlemiştir. Oysa Anayasanın I-50. maddesinin 3. fıkrası hakkın kapsamındaki belgeleri, Birlik organları, kuruluşları ve ajanslarının belgeleri olarak belirlemektedir. Böylece I-50 ile II-102. madde birbirleri ile uyumlu hale getirilmiştir.

19 Ekim 2007'de Lizbon'da kabul edilen ve 13 Aralık 2007 tarihinde imzalanan "Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma ve Avrupa Birliği Antlaşması'nı Değiştiren Taslak Antlaşma"da (Reform Antlaşması) Temel Haklar Şartı'na yer verilmemiştir. Bunun yerine, Maastricht Antlaşması'nın değiştirilmiş 6/1. maddesinde, "Birlik, 7 Aralık 2000 tarihli Temel Haklar Şartı'nda belirlenen, 12 Aralık 2007 tarihinde uyarlanan şekliyle ve Antlaşmalarla aynı değere sahip olan hakları, özgürlükleri ve ilkeleri tanıır" denilerek, Şart'a atıfta bulunulmuştur.

Reform Antlaşması'nda Şart'a sadece atıfta bulunulmasının, Şart'ın hukuken bağlayıcılık kazanması yönünde, olumsuz anlamda önemli bir değişikliğe yer vermeyeceğini ifade edebiliriz. Bu tespitimizi Reform Antlaşması'na ek olarak kabul edilen "Temel Haklar Şartı'nın Polonya ve İngiltere'de Uygulanmasına İlişkin 7 Numaralı Protokol" de desteklemektedir. 7 Numaralı Protokol'de İngiltere ve Polonya'yı Şart'tan muaf tutan hükümler bulunmaktadır. Söz konusu devletler, Şart'ın kendilerini bağlayabileceğini öngördükleri için bazı hükümlerden kendilerini muaf tutmaya çalışmışlardır. Protokol'de Divan'ın yetkilerinin, İngiltere ve Polonya'nın yasalarının temel hak ve özgürlüklerle uyumlu olmamasına etki edecek şekilde genişletilmediği ve Şart'ın bu devletlerin hukukuna uygulanabilecek yeni haklar yaratmayacağı vurgulanmaktadır. Polonya ve İngiltere'nin bu tavırlarının, temel hakların AB'de korunması, AB vatandaşlık kavramının güçlendirilmesi ve derinleşmenin devamı için olumlu bir gelişme olmadığı ortadadır.

SONUÇLAR

AB hukuk düzeni içerisinde bir temel haklar kataloğunun bulunmayışından kaynaklanan boşluk, ATAD'ın içtihatları ve Birlik organlarının faaliyetleriyle doldurulmaya çalışılmıştır. 1969'dan itibaren başlayan bu sürecin ulaştığı en son nokta, AB Temel Haklar Şartı'dır. Şart'ın bildiri niteliğinde kabul edildiği açıktır ancak Şart'ın AB'nin temel haklar konusundaki temel yaklaşımını yansıtmaması bakımından taşıdığı anlam büyüktür.

Temel Haklar Şartı, kişisel, siyasi ve sosyal haklar ile birlikte Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yer almayan sığınma hakkı; çocuklar, yaşlılar ve engellilerin hakları gibi haklar yanında çağdaş toplumun gerekleri doğrultusunda ortaya çıkan ve tıp ve biyolojideki gelişmelerle ilgili olan kişinin bedensel dokunmazlığı ve bilimsel araştırmaların kısıtlamaya tabi olmaması gibi yeni haklara da yer vermiştir. Bu anlamda da Şart'ın önemi ortadadır.

Şart gerek içerik olarak gerekse hazırlanmasında izlenen yöntem olarak AB bütünleşme çabalarında yeni dayanak noktaları getirmiştir. Temel haklar kataloğunun oluşturulmasıyla, şu an için rafa kalkmış olsa da, olası bir Avrupa anayasasının en önemli unsuru, içerik olarak ortaya konulmuştur. Bunun da ötesinde, tamamen yeni bir yöntem olan konvansiyon yöntemiyle, şeffaflık ve açıklık ihtiyacına cevap verilebilmiştir. Bu şekilde hükümetlerarası konferans yöntemine bir alternatif yaratılmış olmaktadır. Türkiye ve diğer aday ülkeler bakımından Şart'ın bu prensiplere saygı gösterilmesinin tam üyelik için ön koşul teşkil edeceğini ifade edebiliriz (Taşdemir ve Demir, 2002: 98).

Maastricht Antlaşması'nın 8. maddesinde de belirtildiği gibi, Avrupa vatandaşlığı kavramının oluşturulması suretiyle, AB vatandaşlarının çıkarlarını ve haklarını korumaya önem vermek Birliğin hedefleri arasında yer almaktadır. Bu anlayış

çerçevesinde, Temel Haklar Şartı, AB yurttaşlığının içeriğinin doldurulması bakımından da önemli bir adım teşkil etmektedir. Demokratik sistemlerde egemenlik yetkisinin meşruiyeti temel hakların ve genel olarak ta insan haklarının teminiyle sağlanır. Temel Haklar Şartı açık olarak AB yurttaşlarının haklarını ortaya koymuştur. AB'nin demokratik karakterinin altını çizmek ve AB yurttaşlarını birbirine daha yakınlaştırmak için belki de Şart bir büyük imkân oluşturacaktır.

SONNOTLAR

- ¹ Ancak, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran Roma Antlaşması'nda bu antlaşmanın hedefi çerçevesinde, pazar özgürlükleri olarak adlandırılan malların, kişilerin, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımı, kadın ve erkekler için ücretlerde eşitlik ve genel olarak ayrımcılık yasağı gibi konularda düzenlemeler bulunduğunu unutmamak gerekmektedir.
- ² ATAD 28.03.1996 tarihli 2/94 sayılı görüşünde mevcut yapı içerisinde AİHS'ye katılmamın mümkün olmadığını ifade etmiştir. Bu karar sonucunda, AB'nin AİHS'nin karar ve denetim sistemine dâhil olması ve Birlik organlarının eylem ve işlemlerine karşı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuru olasılığı kalmamıştır. Bu nedenle Topluluk temelinde insan hakları koruması, ATAD tarafından ortaya konulan içtihatlar yolu ile sağlanmaya çalışılmıştır (Daha ayrıntılı bilgi için bkz.: Göçer, 2003: 387-389).
- ³ Bazı kararlarında ATAD bu Bildiri'ye atıfta bulunmuştur. (Bkz. Tekinalp ve Tekinalp, 2000: 747-748).
- ⁴ Şart'ın, kabul edilmeyen Anayasa Taslağında yer alan İngilizce ve Türkçe metni için sırasıyla bkz. (Avrupa Birliği, 2000) ve (Ankara Barosu, 2005).
- ⁵ Protokol'ün tam metni için bkz. (Temel Haklar Şartı'nın Polonya ve İngiltere'de Uygulanmasına İlişkin 7 Numaralı Protokol, 2007).

KAYNAKÇA

- ANKARA BAROSU. (2004), *Avrupa İçin Anayasa Oluşturan Antlaşma*, Ustaoğlu Basım, Ankara.
- AVRUPA BİRLİĞİ. (2000), The European Charter of Fundamental Rights, http://europa.eu.int/comm/justice_home/unit/charte/index_en.html, (01.02.2008).
- ARSAVA, A. Füsün. (2004), "AB'nin Anayasallaşma Sürecinde Temel Haklar Şartı", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 3, No: 2, ss. 1-9.
- ARSAVA, A. Füsün. (2005), "Avrupa Temel Haklar Şartı", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 5, No: 1, pp. 1-13.
- BOJKOV, Victor D. (2004), "National Identity, Political Interest and Human Rights in Europe: The Charter of Fundamental Rights of the European Union", *Nationalities Papers*, Vol: 32, No: 2, pp. 323-352.
- ÇAVUŞOĞLU, Naz. (1994), *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Avrupa Topluluk Hukuku'nda Temel Hak ve Hürriyetler Üzerine*, İmaj Yayınevi, Ankara.

- DAĞCI, Kenan. (2000), “Avrupa Birliğinde İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması”, http://www.akader.org/KHUKA/7_2000_ekim/Avrupa_birliginde_insan.htm, (01.02.2008).
- DÖNER, Ayhan. (2003), “Avrupa Birliği/Topluluğu Hukuk Düzeninde İnsan Hakları: Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı”, *Prof Dr.Fahiman Tekin'in Anısına Armağan*, Beta Yayınları, İstanbul, ss. 953-964.
- ERIKSEN, Erik Oddvar. (2003), “Why a Charter of Fundamental Rights in the EU?”, *Ratio Juris*, Vol: 16, No: 3, pp. 352-373.
- FOLLESDAL, Andreas. (2006), “The Constitutional Treaty: The Answer to the European Union’s Quest for a Consistent human Rights Policy”, *International Journal on Minority and Group Right*, Vol: 13, pp. 209-222.
- GÖÇER, Mahmut. (2003), “Avrupa Birliği ve Temel Hakların Korunması”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt:17, ss. 386-393.
- GÜNDÜZ, Aslan. (1999), “Avrupa Birliğinde İnsan Haklarının Yeri: Kurumsal Düzenleme ve Bireylerin Hakları”, *MÜAT Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 7, No: 1-2, ss. 93-108.
- KARAKAŞ, A.İşıl. (2005), “Ulusalüstü Anayasada Temel Haklar Problematigi: Teorik ve Pratik Sorunlar”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt: 22, 2005, ss. 292-305.
- ORTEGA, Louis. (2005), “Fundamental Rights in the European Constitution”, *European Public Law*, Vol: 11, No: 3, pp. 363-373.
- TAŞDEMİR, Hakan ve DEMİR, Hasan. (2002) “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 2, No: 3, ss. 85-100.
- TEKİNALP, Gülören ve TEKİNALP Ünal. (2000), *Avrupa Birliği Hukuku*, Beta Basım, İstanbul.
- Temel Haklar Şartı’nın Polonya ve İngiltere’de Uygulanmasına İlişkin 7 Numaralı Protokol. (2007), <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/cg0002re01en.pdf>, (01.02.2008).
- TEZCAN Ercüment. (2007), “Reform Antlaşması Tamam, Sıradaki Gelsin!”, www.usakgundem.com/printerfriendly/printerfriendly.php?type=yazarlar&id=818, (01.02.2008).
- ULUTAŞ, Ahmet. (2005), “Bir İnsan Hakları Belgesi: Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı” http://www.yayin.adalet.gov.tr/dergi/22_sayi.htm, (01.02.2008).